Valtioneuvoston kanslian lausunto
Valtioneuvoston kanslian strategiaosasto
Jaana Tapanainen-Thiess, tulevaisuusselonteon pääsihteeri

Tulevaisuusvaliokunta, kuuleminen 16.02.2024

Asia: O 9/2023 vp Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeet 2023 – 2027
Teema: Kansainväliset ennakointikokoukset

Valtioneuvoston ja eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan välinen tulevaisuusdialogi on maailmanlaajuisesti ainutlaatuinen

Suomen ennakointiekosysteemi ja erityisesti tulevaisuusselonteon kautta käytävä tulevaisuusorientoitunut dialogi valtioneuvoston ja eduskunnan välillä on maailmanlaajuisesti suuren kiinnostuksen kohteena. Kiinnostus tulevaisuusselonteon uudistettuun valmisteluun on mittavaa, ja siihen viitataan maailman johtavana esimerkkinä valtionhallinnossa tehtävästä ennakointityöstä: ”one of the world-leading examples of bold and innovative action being taken to ensure we are not sleepwalking into the future.”

- Tulevaisuusselonteon valmisteluprosessia on muutettu mittavasti viime vaalikaudella yhteisymmärryksessä tulevaisuusvaliokunnan kanssa. Tulevaisuusselonteon ensimmäisen osa tehtiin ensimmäistä kertaa virkatyönä kaikkien ministeriöiden poikkihallinnollisessa yhteistyössä. Tulevaisuusselonteon 1. osassa tuotetaan valtioneuvoston yhteinen ennakointi- ja toimintaympäristötieto.

- Selonteon 1. osan toimintaympäristöanalyysi on tarkoitettu hallituksen ja koko valtioneuvoston strategisen päätöksenteon tueksi. Selontekoa voidaan hyödyntää laajasti riskienhallinnan, varautumisen, tilannekuvan ja yleisemmin ministeriöiden ja hallituksen päätöksenteon valmistelussa sekä erilaisten tutkimustarpeiden tunnistamisen välineenä. Valtioneuvostossa tuotettu jaettu ymmärrys strategisen toimintaympäristön kokonaiskuvasta tukee valtioneuvoston päätöksenteon yhtenäisyyden, johdonmukaisuuden ja pitkäjänteisyyden toteutumista.

- Selontekotyöllä on luotu perusta valtioneuvoston strategisen ennakoinnin toimintatavalle sekä ministeriöiden yhteiselle ja jatkuvalle ennakoinnille sekä toimintaympäristön seurannalle. Tulevaisuusselontekotyöllä tuetaan myös laajemmin valtion ennakoivan ohjauksen edistämistä: strategista vaikuttavuutta, pitkäjänteisyyttä, osaamista, hallinnonrajat ylittävää yhteistyötä, kansalaisten osallisuutta. Se tukee myös keskeisissä ohjausprosesseissa kompleksisten ongelmien ratkaisussa.

Kansainvälinen yhteistyö laajaa ja vaikuttavaa

Tulevaisuusselonteon valmistelu sekä valtioneuvoston ja eduskunnan sen kautta käymä tulevaisuusvuoropuhelu kiinnostavat niin Euroopan unionin muita jäsenmaita, kuin Euroopan komissiota, Euroopan parlamenttia sekä Euroopan unionin neuvostoa mutta myös mm. Euroopan tilintarkastustuomioistuinta, Euroopan unionin perusoikeusvirastoa ja Euroopan ympäristökeskusta.

Euroopan komission vihreästä siirtymästä, toimielinten välisistä suhteista ja tulevaisuuden ennakoinnista vastaavan johtavan varapuheenjohtajan Maroš Šefčovičin johdolla strategista ennakointia on sisällytetty EU:n päätöksentekoon. Täytäntöönpanoa johtavat komission pääsihteeristö ja yhteinen tutkimuskeskus (JRC). Komissio on rakentanut ennakointiyhteistyötä muiden EU:n toimielinten kanssa, erityisesti EU:n strategian ja

politiikan analysointijärjestelmän (ESPAS) puitteissa. Tulevaisuusselonteon pääsihteeri on ollut kolmena vuonna peräkkäin (2020-2022) ESPAS-konferenssissa puhujana/panelistina.

EU-ennakointiverkosto on ollut toiminnassa vuodesta 2020 lähtien ja komissio on julkaissut vuosittain strategisen ennakointiraportin, jota hyödynnetään komission työohjelmissa ja monivuotisessa ohjelmasuunnittelussa. Tänä vuonna raporttia ei julkaista.

- Tulevaisuusselonteon valmistelussa syventynyt poikkihallinnollinen yhteistyö ja ennakointivalmiuksien kehittäminen ministeriöiden ennakointityöryhmässä on luonut valmiutta tuottaa tehokkaasti poikkihallinnollisia näkemyksiä esim. EU ennakointityöhön. Myös ennakointiluotsi kommentoi osaltaan Suomen kantoja EU-ennakointiverkoston työhön. Vuoden 2023 julkaistuun strategisen ennakointiraportin valmistelutyöpajoihin pyydettiin tulevaisuusselonteon pääsihteeriä asiantuntijaroolissa mukaan (erillään EU-ennakointiverkoston työstä).

- Joulukuussa 2023 pääministerin ja Euroopan komission kanssa pidettiin korkean tason ennakointitapahtuma 30-vuotisesta tulevaisuusdialogista valtioneuvoston ja eduskunnan välillä tulevaisuusselonteon kautta. Johtava varapuheenjohtaja Šefčovič ehdotti uutta yhteisseminaaria tänä vuonna tulevaisuusselonteosta. Pääministeri otti kutsun vastaan. Tämä osaltaan vahvistaa Suomen vaikuttamistyötä Euroopan unionissa.

- Osana EU:n tulevaisuuskonferenssia (2021−2022) valtioneuvosto järjesti laajan ”Eurooppa olemme me” -kiertueen. Tulevaisuusselonteossa käydyt tulevaisuusdialogit toimivat tässä esimerkkinä ja pohjana miten kansalaisia voidaan nostaa tulevaisuuskeskustelun keskiöön.

Tehty uudistus on kiinnostanut myös laajasti taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestöä OECD:tä (engl. Organisation for Economic Co-operation and Development) ja sen eri toimintoja mm. strategisen ennakoinnin toimintoa, innovaativista hallintoa edistävää OPSI:a, (Observatory of Public Sector Innovation), OIG:ta, (Open and Innovative Government) ja ympäristöpolitiikan komiteaa (EPOC). Kaikille tahoille on esitetty valtionhallinnon ennakointijärjestelmää ja tulevaisuusselontekoa, ja otettu osaa myös OECD missioihin, mm. Irlantiin.

Valtioneuvoston ja eduskunnan tulevaisuusvuoropuhelusta ja uudistetusta selonteon valmistelusta on ollut erittäin kiinnostunut myös YK. Siitä on pidetty esitelmä mm. YK:n pääsihteerille sekä hänen johtoryhmälleen sekä myös muille YK:n alaisille rahastoille ja ohjelmille, esimerkiksi UNDP:n johtokunnalle. Tulevaisuusselonteon pääsihteeri oli myös mm. vuonna 2022 YK:n kestävän kehityksen korkean tason seurantafoorumin (High-level Political Forum, HLPF) yhteydessä pidettävän talous- ja sosiaalineuvoston (ECOSOC) korkean tason osuudessa panelistina. Tulevaisuusselonteon poikkihallinnollinen valmistelu on myös ollut osaltaan inspiraationa YK 2.0 ennakoinnin painopistealueelle.

Tulevaisuusselonteko kiinnostaa myös Natossa. Suomea pidetään ennakoinnin suurvaltana, jolla on edistynyt ennakoinnin ekosysteemi ja valtioneuvoston yhteinen ennakointi on merkittävä osa tätä jatkuvasti kehittyvää kokonaisuutta. Tulevaisuusselonteko valmistelu systemaattisena ja osallistavana ennakointiprosessina tunnetaan Natossa ainutlaatuisena työskentelynä, joka on huomattavasti nostanut valtioneuvoston ennakointikyvykkyyttä ja tulevaisuusymmärrystä. Tulevaisuusselonteon valmistelun ennakointiprosessia hyödynnetään parhaillaan PLM:n, SM:n ja UM:n Venäjän tulevaisuudet –ennakointihankkeessa. Hanketta tehdään myös yhteistyössä mm. Naton sekä kansainvälisen tutkimusyhteisön kanssa. Hanke on jatkoa kolmelle edelliselle Venäjä-hankkeelle: Haasteiden Venäjä (2007-2008), Muutosten Venäjä (2011-2012) ja Voiman Venäjä (2018-2019). Tällä kertaa hanke toteutetaan tulevaisuusselonteon ennakointiprosessilla. Hanke käynnistyy keväällä 2024 ja julkinen loppuraportti valmistuu keväällä/kesällä 2025.

Yhteistyötä on myös Yhdysvaltojen kansallisen tiedusteluneuvoston kanssa, joka julkaisee neljän vuoden välein globaalia trendiraporttia. Osallistuimme edellisen raportin valmisteluun mm. järjestämällä Suomessa tilaisuuden, jossa yli sadan hengen voimin keskustelimme raportin painopistealueista. Paikalla oli myös kansallista ennakointiverkostoa.

Maailman talousfoorumi perusti globaalin ennakointiverkoston, jonka tavoitteena on tukea organisaatioiden kykyä rakentaa tulevaisuusvalmiutta ja auttaa vastaamaan tulevien vuosikymmenten muutoshaasteisiin. Tulevaisuusselonteon pääsihteeri on nimetty kaksivuotiskaudeksi verkoston neuvottelukunnan jäseneksi. Tulevaisuusselonteon poikkihallinnollinen valmistelu nähdään pioneerityönä valtionhallinnon ennakointikyvykkyyksien rakentamisessa.

Tulevaisuusselonteon pääsihteeri on ollut myös kouluttajana mm. Oxford yliopiston Blavatnik School of Governmentin Foresight for Policy-kurssilla sekä SOIF School of International Futures –kursseilla.

Whole-of-Government-toimintatapa erityisenä kiinnostuksen kohteena

Yhteistä kiinnostukselle on erityisesti

- osallistava whole-of-government-lähestymistapa tulevaisuusselonteon 1. osan valmistelussa
- tuotettu valtioneuvoston yhteinen ennakointi- ja toimintaympäristötieto
- tulevaisuusselonteon hyödyntäminen: mm.: hallituksen puoliväliriihitarkastelu, hallituksen tilannekuva- ja strategiaistunnot, ministeriöiden strateginen suunnittelu, strategiatyö ja politiikkasuunnittelu, säädös- ja päätösvalmistelu, riskienhallinnan ja tilannekuvatoiminnan tuki, tutkimus- ja kehittämistarpeiden tunnistaminen, kestävyystarkastelun (VNK) tietopohja, tulosohjaus, talouden- ja toiminnansuunnittelu sekä HO:n muodostaminen ja sen toteutumisen seurannan tuki.
- valtionhallinnon eri tasojen ennakointikyvykkyyksien kehittymisessä ja osaamisen ja yhtenäisten käytäntöjen juurruttamisessa
- whole-of-society-lähestymistapa, jossa myös yhteiskunta ja kansalaiset ovat osallistuneet laajemminkin tulevaisuusorientoituneisiin dialogeihin.